

סימן העשוי להידרס / נב:

תוכן

- א. הצגת הסוגיא
- ב. שיטת הדברות משה, ראיות וביאור המחלוקת
- ג. הערה על דבריו, ביאור חדש בסוגיא, וביאור הסוגיות על פיו
- ד. קושיות האחרונים, ויישובן לפי דרכינו
- ה. השיטות במקור ליאוש
- ו. הערות על ביאורינו

א. הצגת הסוגיא

בבא מציעא (כב:), על הציטוט מהמשנה: "כריכות ברה"ר הרי אלו שלו", אומרת הגמרא:

"אמר רבה ואפילו בדבר שיש בו סימן. אלמא קסבר רבה סימן העשוי לידרס לא הווי סימן. רבא אמר לא שנו אלא בדבר שאין בו סימן, אבל בדבר שיש בו סימן חייב להכריז, אלמא קסבר רבא סימן העשוי לידרס הווי סימן. ואיכא דמתני להא שמעתא באפי נפשה, סימן העשוי לידרס, רבה אמר לא הווי סימן רבא אמר הווי סימן".

ופירש רש"י: "העשוי לידרס- שהמקום שהוא שם רגיל בדריסת בני אדם, והחפץ נמוך ונוח לידרס. לא הווי סימן, מימר אמר נשחת הסימן בדריסת הרגלים". וצריך להבין במאי פליגי.

ב. ביאור ה"דברות משה" למחלוקת

וראיתי שהאריך בזה הגר"מ פיינשטיין ב"דברות משה" (ב"מ ח"א סי' כג ענף ג').

ראשית דבריו מסתפק האם יש איסור "לא תוכל להתעלם" בדבר שאין בו סימן, וסיבת הספק הוא הלימוד מ"שמלה", המובא במשנה (כ"ז:): "מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים ויש לה תובעין, אף כל דבר שיש לו סימנים ויש לו תובעין חייב להכריז", וז"ל:

"וידעין זה משמלה, דרק דבר שיש בו סימן, שיכול למצוא את הבעלים אף אם סימנים לאו דאורייתא כדפירשו התוס' בדף כ"ז, חייב ליקח את האבידה ואינו יכול להתעלם, ולא בדבר שאינו יכול למצוא את הבעלים". הרי שיש צד לומר שאין איסור להתעלם מדבר שאין בו סימן.

ראיות ליסוד דבריו

הגרמ"פ מנסה להביא ראיות ליסוד זה.

1. סוגיית ספק הינוח, כתבו התוס' (כה: ד"ה 'ואס') "אבל הכא אם היה יודע שהיא אבידה היה חייב ליקחנה ולהשיבה לבעלים, עתה שהוא ספק אם הגביה חייב בשמירתה וכו'",

משמע שכשלא היה יודע של מי היא ואין בו סימן, לא חייב לקחת. אך כותב שיש לדחות, שהרי תוס' שם ביארו שמדובר במקום המשתמר קצת, ולכן יש לבעלים עדיפות שלא ייקח, ואח"כ יתקשו לאתר אותו, אלא ישאיר במקום ויחזור הם עצמם לקחת. אבל במקום שאינו משתמר כלל, אפשר שחייב להגביה. אך כותב שיהיה זה דוחק לומר שבגלל ספק שמא מגרע לבעלים יפטר מהלאו ומחויב השבה, אח"כ נאמר שב ואל תעשה עדיף.

2. ראה נוספת מביא הגרמ"פ מדף כח: "אמר רבא אפילו תימא אבידתא מכריז, לא הטריחו רבנן באבידה יותר מדאי". וצריך להבין מה היסוד בכך, ונראה דהיינו משום שאחר שהכריז כדין, האבידה מקבלת דין דבר שאין בו סימן, דהיינו שהתברר שזו אבידה שיש בעיה לאתר את בעליה, וממילא לא שייך בה יותר "לא תוכל להתעלם". אך כותב שגם זאת יש לדחות, כי אפשר שזו הפקעה מדרבנן, ולא מעצם הדין.

ביאור המחלוקת לאור הראיות

נראה מדברי הגרמ"פ, שהוא מבין שאבידה בעלת סימן העשוי לידרס, פירושה אבידה שהבעלים יודע שלא בטוח שיוכלו למצוא אותו, וכפי שמשמע לו מלשון רש"י הנ"ל. והנה ישנה מחלוקת בראשונים, אי לפינן יאוש משמלה או מזוטו של ים. ועכשיו אפשר לומר שרבה סובר שמשמלה לומדים רק איסור העלמה לאבידה שנקל למצוא את הבעלים, כיוון שמזה הבעלים לא עומד להתיימש, והיינו דבר שיש בו סימן. אבל כאשר אין סימן, או שהסימן עשוי לידרס- אין איסור העלמה למרות שלא בטוח שהבעלים התיימש. אך לא ניתן ללמוד מכך כל היתר ממש לקחת אף אחר יאוש, שזה נלמד מזוטו של ים, ועל כן שייך בזה "באיסורא אתא לידיה", אם נטלו קודם יאוש. אך רבא סובר שמשמלה לא למדנו את הגדרת החפץ שיש להשיב, אלא רק את דין יאוש, ועל כן רק דבר שודאי מתיימש ממנו אין חיוב להשיב, ולא דבר שיש בו סימן אף שעשוי לידרס, ולכן חייב להכריז.

ג. הערה על דברי הגרמ"פ

העולה מדברי הגרמ"פ, שמחלוקת רבה ורבא בסימן העשוי לידרס, תלויה במחלוקת האם יאוש נלמד משמלה או מזוטו של ים, וזה ודאי דוחק גדול להמציא ביניהם מחלוקת חדשה, מה שאין לו רמז בש"ס ובראשונים, לבד ממה שרצה להוכיח כן בדעת רש"י.

ביאור אחר למחלוקת

ועל כן, נראה יותר לומר, שבין רבה ובין רבא לומדים משמלה את הגדרת החפץ שעליו יש איסור העלמה, דהיינו שיש בו סימן, והוא גופא שבזה נחלקו, האם אבידה שיש בה סימן, אלא שהוא עשוי לידרס עדיין נאמר שהיא דומה לשמלה, היות שיש בה סימן, או כיוון שהוא עשוי לידרס לא הווי דומיא דשמלה. ואין הכי נמי, ייתכן שאליבא דתרווייהו נלמד יאוש מזוטו של ים. וכן אם שמלה רק לתובעים, המחלוקת היא האם סימן העשוי לידרס נחשב ליש לו תובעים.

הבנה לפי הביאור החדש

והנה אם צדקו דברינו, נוכל להרוויח עוד הבנה לקמן דף כ"ג ע"א. וז"ל הגמרא:

"ת"ש ככרות של נחתום, הרי אלו שלו, הא של בעל הבית חייב להכריז. של בעל הבית וכו' אלמא סימן העשוי לידרס הווי סימן, תיובתא דרבה. אמר לך רבה, התם היינו טעמא, משום דאין מעבירין על האוכלין. והא איכא גויים? גויים חיישי לכשפים וכו'".

א"כ, הגמרא אומרת שכיוון שיש אפשרות שגויים ידרסו על הכר של בעה"ב, זה מספיק כדי להחשיב אותו לסימן העשוי לידרס, ולא תהיה חובה להכריז עליו. ועיין שם בתוד"ה והא, שכתבו:

"וא"ת ולפרוך והלא גויים שקלי ליה, וי"ל דדריסה שכיח, אי לאו משום כשפים, לפי שדורסין דרך הילוכן, אבל נטילה לא שכיח, שיראים שבעל הכר רואה, שסבורים שלדעת הניחו שם. אבל קשה דהיכי פריך שניחוש שידרסוהו גויים קודם שיבוא שם שום ישראל ויפטר מהכרזה, אדרבה ניחוש לרוב ישראל שרואים הכר ויגביהוהו, וניחוש לחומרא לחייבו הכרזה, דהא בציבורי מעות מכריז אע"פ שאם יראו אותם הגויים קודם ודאי שקלי להו. ועוד דבעי למימר דאפי' ברוב גויים פליגי רבנן ומחייבי להכריז, אע"ג דאיכא למיחש דלמא שקלי להו ומסתמא נתייאש, ועוד דהול"ל דמגויים נפול וכו' [אלמא (ב"ח)] כל היכא שאפשר לתקן להשיב ממון לבעלים ע"י הכרזה מתקנין, וא"כ מאי פריך הכא".

ראשית דבריהם מקשים התוס', מדוע הגמ' אומרת כסיבה לפטור מהכרזה, שהגויים ידרסו על הכר, יכלה לומר יותר פשוט, שהגויים ייטלו אותו, ותיצו. אח"כ מקשים תוס' שמוכח מציבורי מעות וכן מהסוגיא לקמן, שאפילו כאשר יש מקום לתלות בגוי, מחמירים ומכריזים, וא"כ מדוע הגמ' שלנו רוצה לתלות בדריסת הגויים כדי לפטור מהכרזה, ונשארו בקושיא. והנה לפמ"ש, שבדבר שאין בו סימן בין לרבה בין לרבא אין איסור העלמה, והמחלוקת היא האם סימן העשוי לידרס הווי דומיא דשמלה או לא, ניתן לומר שפשוט לגמרא, שדבר שיש בו סימן הוא שנאמר בו הכלל "שכל היכא שניתן לתקן מתקנין", שהרי הוא דומה לשמלה. אבל מה שאינו דומה לשמלה, אין להחמיר בו. ועל כן שואלת הגמרא דוקא שניחוש שהגויים ידרסו, ולא שואלת שהגויים ייטלו, כי השאלה שמא הגויים יידרסו, פירושה א"כ כבר לא הווי דומיא דשמלה, שאף אם ידרסו עליה לא תאבד את הסימן, וא"כ בכבר אין להחמיר ולהכריז. אבל בדבר שהוא כבר דומיא דשמלה, אין הכי נמי שמכריזים למרות שאפשר שגויים ייטלו. ומתורצות שפיר קושיות תוספות.

ד. קושיות רבותינו האחרונים

קושיית החזו"א

מצינו בגמרא: "דאיתמר: מקום- רבה אמר לא הווי סימן, ורבה אמר הווי סימן". והגמרא (כג:): מסבירה, שהסברא לומר שמקום לא הווי סימן, היא "כי היכי דאתרמי לדידך, אתרמי נמי לחברך". ומסביר החזו"א, שאמנם מצד אחד יש סברא לומר, שכיוון שאותו אדם איבד כאן את אותה אבידה, כנראה שמה שנמצא הוא שלו. אך מצד שני יש מקום לומר שכיוון שאין זה מקומו של החפץ, ועשוי הוא להינטל מכאן, לא נתלה אותו במאבד אלא ברובא דעלמא. ומעיר החזו"א שמצאנו סוגיא כזו ביבמות קט"ו ע"ב (מובאת גם ברי"ף בסוף "המפקיד"), והכי איתא התם:

"ההוא גברא דאפקיד שושמי גבי חבריה, א"ל הב לי שושמי, א"ל שקלתינהו, והא כן וכן הויין ובחביתא רמיין, א"ל דידך שקלתינהו, והנך אחריני ניהו, סבר רב חסדא וכו', א"ל רבא הכא שושמי מאי סימנא אית להו, ודקאמר כן וכן הויין, אימר חושבנא איתרמי. אמר ליה מר קשישא בר רב חסדא לרב אשי, ומי חיישינן שמא פינן וכו'".

הרי שהגמרא מסתפקת האם כאשר נמצא במקום מסויים חפץ הזהה לחפץ שהושאר שם קודם, האם אנו מניחים שזה אותו חפץ, או שאנו אומרים שהוא הוחלף, והחפץ שיש כאן עכשיו הוא חפץ אחר.

והוא לכאורה כמו הספק בסוגיא שלנו, האם לתלות את האבידה שנמצאה כאן באדם שטוען שאיבד כאן אבידה כזו, או שנאמר שהאבידה שלו הוזזה מכאן, וזו אבידה של מישהו אחר. אלא שמעיר החזו"א, שאם נבין כך, תהיה לנו סתירה, שהרי אצלנו רבא סובר, שמקום הווי סימן, ואילו שם הוא סובר חיישינן שמא פינן. ומיישב החזו"א, שבאבידה רבא לא חושש לשמא פינן, היות שאין זה שכיח ששני אנשים יאבדו אותו דבר באותו מקום, שהרי כל המציאות של אבידה אינה שכיחה, שהרי אנשים שומרים על חפציהם, משא"כ בפיקדון.

קושיית הברכ"א

עוד ראיתי בספר "**ברכת אברהם**" (ארלנגר) בעניין סימן מקום, שמעורר תמיהה נוספת בסוגיא. הגמ' לקמן (כ"ג:) אומרת: "ומדמשקל הווי סימן, מדה ומניין נמי הווי סימן". ועתה יש להבין מפני מה מדה משקל ומניין הווי סימן לכו"ע, ואילו מקום נתון במחלוקת. ואין לתרץ שכיוון שהבעלים יודע שאבידתו עשויה לשנות את מקומה הרי הוא מתייאש, שהרי משמע בגמרא שגם בדברים גדולים כאלומות וכיכרות מקום לא הווי סימן.

ומיישב הברכ"א, שהחיסרון בסימן מקום הוא, שאנו חוששים שמא נודע למוצא היכן היה המאבד, ועל כן הוא מנחש את המקום. או שהבין את מקום האבידה מנסיונות החיפוש של הבעלים, ועל כן זהו סימן בעייתו. ומבואר למעיין שזהו דוחק.

יישוב לפי דרכינו

והנה לפי מש"כ בביאור במחלוקת בעניין סימן העשוי לידרס, שנחלקו האם הוא דומה לשמלה, אפשר לומר אפשר שזו גם המחלוקת גבי מקום, שמצד אחד הוא דומה לשמלה, שהרי יש יכולת ע"י ידיעת מקומו לאתר את הבעלים, ומצד שני הוא שונה משמלה, כיוון שהסימן אינו בגוף החפץ ממש. ולפי"ז אפשר לומר, שאף שרבא סבר בסומסומי חיישינן שמא פינן, היינו באמת כי סימן מקום אינו ודאות, והדרך לכלל דהממע"ה. אבל סו"ס מקום הווי סימן, והווי דומיא דשמלה, דאית ביה איסור העלמה. וכן מובן מדוע מקום גרע ממניין, שהרי מניין הוא סימן שבגוף החפץ משא"כ מקום.

ה. השיטות למקור דין יאוש

והנה, מה שהזכרנו שישנה מחלוקת אם יאוש נלמד משמלה או מזוטו של ים, ראיתי להביא את השיטות.

הרמב"ן (כז. ד"ה מתני') לומד שיאוש נלמד משמלה, וזוטו של ים כלל אינו מדין יאוש. וכן לומדים תוס' (כז: ד"ה מה), שיאוש נלמד משמלה.

אולם **תוס'** מביאים, שהירושלמי לומד את דין יאוש מזוטו של ים. וכ"כ **הריטב"א**, שזוטו של ים הוא מדין יאוש.

רש"י (כז.) כותב: "סתם שמלה יש בה סימן וכו' למיעוטי מידי דידעינן ביה דמיאש". ולפי"ז יאוש נלמד משמלה. אולם בב"ק (סו. ד"ה מוצא) כתב, שיאוש נלמד מזוטו של ים.

ועיין ב"**שיעורי ר' שמואל**" (כרך ח' סימן מ"ו אות ב'), שמסביר שאין סתירה ברש"י, ובאמת שני פסוקים מלמדים על יאוש, שמלה מלמד שאחרי יאוש אין חובת השבה, וזוטו של ים מלמד שיש גם היתר זכיה, ועיין שם שמסביר בשני אופנים כיצד נלמד כל דין.

עוד הביא שם בשם ה"פרי יצחק", שביאר ברש"י, שפסוק אחד נצרך שאחרי יאוש יש היתר זכיה, והשני שנעשה אפילו הפקר.

בדעת הרמב"ם, יש לעיין.

הנה כתב הרמב"ם (גו"א ו, ב) "לפיכך המציל מן הנהר ומזוטו של ים וכו' אם ידע שנייאשו הבעלים הרי אלו שלו".

עוד כתב שם (גו"א יא, י): "המוצא אבידה בזוטו של ים וכו' הרי זו של מוצאה, שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאתה וכו' יצאת זו שאבודה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתיאש ממנה".

ואף שעצם בירור שיטת הרמב"ם בעניין זוטו של ים אין כאן מקומו, נראה מכאן שהרמב"ם למד יאוש מזוטו של ים.

עוד מצינו בדבריו (גו"א יד, א):

"השמלה בכלל כל אבידת אחיך היתה וכו', ולמה פירט השמלה, ללמוד ממנה, מה השמלה

מיוחדת שיש לה סימנים וחזקתה שיש לה תובעין וחייב להחזיר וכו' אבל דבר שאין לו תובעין

אלא נתייאשו ממנו הבעלים, הרי הוא של מוצאו אע"פ שיש בו סימנים".

מכאן נראה שהרמב"ם למד יאוש משמלה.

וכן הביא בחידושי רבינו מאיר שמחה (כ"ו:): ז"ל:

"ויאוש דמועיל באבידה מפיק רבינו משמלה, כמו שכתב במפורש ריש פרק י"ד וכשיטת התוס'

ביש לה תובעין, אם לא דנימא דשיטת הירושלמי דאבודה ממנו ומכל אדם מטעם יאוש וכו',

וכן מורה שיטת רבינו פרק ו' מהלכות גו"א ובפרק י"א".

ושמא יש לומר ברמב"ם, שמשמלה למדנו רק פטור מהשבה אחר יאוש, ומה שסיים הרמב"ם בפרק י"ד

"הרי הוא של מוצאו", היינו כי כן האמת, אף שדין זה נלמד מזוטו של ים, ותהיה שיטת הרמב"ם כדרך

שבארנו ברש"י. אך הגרמ"ש נראה שהבין שהרמב"ם למד יאוש משמלה, וזוטו של ים נזקק רק למה

שאינו מועיל גם יאוש שלא מדעת.

ו. הערות על ביאורינו

והנה העולה מכך, שמה שרצינו לומר שבין רבה ובין רבא למדו יאוש מזוטו של ים, יהיה נכון רק

אליבא דהריטב"א, ושמא גם על דעת רש"י והרמב"ם. ועל כן נראה לומר שאפשר להסביר את

מחלוקתם גם אם נלמד יאוש משמלה, ונחלקו האם אני אומר שאדם מתייאש כאשר הוא יודע שסימנו

עשוי לידרס או שיש לו רק סימן מקום.

עוד יש להעיר, כי מה שרצינו לומר, שהמחלוקת בין רבה לרבא תלויה בדימוי לשמלה, יכול להיות נכון

רק את נאמר שסימנים דאורייתא, אבל אם סימנים דרבנן, נצטרך לומר שנחלקו בתקני"ח להחזיר

אבידה בסימן שאינו מובהק ממש, ובפשטות נחלקו בסברא שכתבתי לעיל בסמוך.